

ЎТМИШГА НАЗАР

3 ЖИЛД, 2 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 3, НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 2

TOSHKENT-2020

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Мургазасва Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали тахририй маслахат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎЗР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Тошқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Бобожонова Дилором ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДА ФАШИЗМ УСТИДАН ҚОЗОНИЛГАН ФАЛАБАГА ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИНИНГ ҚЎШГАН ҲИССАСИ.....	4
2.Ерметов Аваз ЎЗБЕКИСТОН ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ КАДРЛАР БИЛАН ТАЪМИНЛАШИ ХУСУСИДА (1946-1980 ЙИЛЛАР).....	12
3.Азизов Тухтамиш ЭКОЛОГИК ХАВФСИЗЛИК: ЭКОЛОГИЯ СИЁСАТИНИНГ БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТИГА ОИД АЙРИМ ИЛМИЙ МУЛОҲАЗАЛАР.....	20
4.Вахтиёрзода Оўдинхон O'ZBEKISTONDA GEOLOGIYA FANINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI (XX ASRNING 20-80-YILLARI).....	29
5.Илҳомов Зиёвутдин ХОРАЗМ ТАРИХНАВИСЛИК МАКТАБИ ВА ЎТАМИШ ҲОЖИНИНГ ОҒЗАКИ ТАРИХ ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	39
6.Отамуротова Робияжон, Матяқубов Тойиржон AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUVINING O'ZBEKISTONDA O'RGANILISHIGA MULOHAZALAR.....	47
7.Тошов Камолиддин ФАЛАБАГА ҚЎШИЛГАН МУНОСИБ ҲИССА.....	53
8.Темирова Машхура СОВЕТ ҲУКУМАТИ ДАВРИДА РАДИОНИНГ КОММУНИСТИК МАФКУРА ТАРҒИБОТИ ВОСИТАСИГА АЙЛАНТИРИЛИШИ.....	59
9.Хидиров Фозил ЯНГИЛАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОН ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ҲАЁТИДА ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ВАЗИФАЛАРИ.....	72
10.Усманова Зулфия, Тишабаева Лола XX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЧОРАГИДА МАРФИЛОН ИПАКЧИЛИК САНОАТИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ.....	79
11.Тошбоев Фурқат, Хамраев Ғайрат ЎЗБЕКИСТОНДА АРХЕОЛОГИЯ ФАНИНИНГ РИВОЖИГА ДОИР (XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....	85
12.Наимов Исмат АҲМАД ДОНИШНИНГ ҲАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИ ХУСУСИДА.....	92

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Бобожонова Дилором,
тарих фанлари доктори, профессор. Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети, bobojonova@mail.ru

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДА ФАШИЗМ УСТИДАН ҚОЗОНИЛГАН ҒАЛАБАГА ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚИНИНГ ҚЎШГАН ҲИССАСИ

For citation: Bobojonova Dilorom. The contribution of the people of Uzbekistan in the victory of over fascism in the Second world war. Look to the past. 2020, vol. 2, issue 3, pp. 4-11

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-2-1>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада муаллиф Иккинчи жаҳон урушида фашизм устидан қозонилган ғалабага ўзбек халқи бошқа халқлар сингари, ҳатто улар қилаолмаган ишларни амалга ошириш билан муносиб ҳисса қўшганлиги масаласининг тарихий аспектини ёритган. Масаланинг ушбу жиҳати шу пайтга қадар халқаро доирада нашр этилган ишларга қўшимча материал бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: Иккинчи жаҳон уруши, бағрикенглик, байналмилал дўстлик, фронт орти, тарихий хотира, сафарбарлик, ғалаба.

Бобожонова Дилором,
доктор исторических наук, профессор. Узбекский государственный
университет мировых языков, bobojonova@mail.ru

ВКЛАД НАРОДА УЗБЕКИСТАНА В ПОБЕДУ НАД ФАШИЗМОМ ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор освящает вопросы достойного вклада народа Узбекистана, наряду с другими народами, в победу над фашизмом во второй мировой войне в историческом аспекте. Данный подход к этому вопросу послужит дополнительным материалом к ранее опубликованным работам в международных научных кругах.

Ключевые слова: Вторая мировая война, толерантность, интернациональная дружба, тыл фронта, историческая память, мобилизация, победа.

Bobojonova Dilorom,
Doctor of Historical Sciences, professor. Uzbek State University of World
Languages, bobojonova@mail.ru

THE CONTRIBUTION OF THE PEOPLE OF UZBEKISTAN IN THE VICTORY OF OVER FASCISM IN THE SECOND WORLD WAR

ABSTRACT

In this article, the author highlights the worthy contribution of the people of Uzbekistan, along with other peoples, to the victory over fascism in World War II in a historical aspect. This approach to this issue will serve as additional material to previously published works in international scientific circles.

Index Terms: World War II, tolerance, international friendship, rear of the front, historical memory, mobilization, victory.

1. Долзарблиги:

Иккинчи жаҳон урушида кўп миллатли Ўзбекистон халқи жанг майдонларида ва фронт ортида мислсиз жасорат ва матонат кўрсатиб, фашизм устидан қозонилган ғалабани қўлга киритишга муносиб ҳисса қўшди. Фашизм бошлаган уруш ва у келтирган мудҳиш оқибатлар бир халқ ва бир мамлакатнинг бошига тушган офат бўлмай, умумжаҳон ҳаёти ва келажагини барбод этувчи даҳшатли ҳодиса эди. Халқларимизнинг фашизмга қарши 1418 кун давом этган қахрамонона кураш тарихи - бизнинг бебаҳо маънавий мулкимиз бўлиб, уни ўз хотирамиздан чиқариб ташлашга ҳеч қандай ҳақ-ҳуқуқимиз йўқ. Бу айниқса, шунинг учунки, "инсон хотира билан тирик, қадри билан улғу. Осмонимиз мусаффолиги, эл юртимиз тинчлиги, сарҳадларимиз даҳлсизлиги йўлида фашизмга қарши мардларча курашиб, Ватанига, халқига, Ҳарбий қасамёдига содиқ қолиб мардлик намуналарини кўрсатган Ватан фидойилари хотирасини ёд этиб, эзгу ишларни давом эттириш халқимизга хос фазилатдир" [1]. Дарҳақиқат, буюк алломалар таъкидлаганидек, тарих сабоқ беради, тарих огоҳлантиради, тарих бизга донолик бағишлайди.

Иккинчи жаҳон уруши дунё тарихидаги энг мудҳиш оқибатлари билан, миллионлаб инсонларнинг умрига зомин бўлган, юз минглаб болаларни етим қилган, шаҳар ва қишлоқларни буткур вайрон этган, умумбашарият бошига тушган офат, уларнинг ҳаёти ва келажагини барбод этувчи даҳшатли ҳодиса эди. Фашизмга қарши олиб борилган жаҳон урушида қозонилган ғалабадан кейинги ўтган 75 йиллик давр қисқа муддат, лекин унинг жароҳатлари ва оғир оқибатлари ҳеч қачон унутилмайди, бугунги авлодни уруш даҳшатларидан огоҳ этади.

2. Методлар:

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар-тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, ҳолислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, унда 1941-1945 йилларда бўлиб ўтган Иккинчи жаҳон урушида кўп миллатли Ўзбекистон халқи жанг майдонларида ва фронт ортида улкан жасорат ва матонат кўрсатиб, фашистлар Германияси устидан қозонилган ғалабани таъминлашга муносиб ҳисса қўшганлиги ижтимоий-сиёсий, маънавий жараёнларда бағрикенгликнинг ўрни, масаланинг тарихий аспекти кўрсатилган. Энг даҳшатли бўлган Иккинчи жаҳон

уруши, унда миллионлаб халқларнинг душманга қарши мислсиз жасорат кўрсатиб, матонат билан қарши кураш олиб борганлиги, кўп миллатли Ўзбекистон халқининг жанг майдонларида ва фронт ортидаги қаҳрамонлиги ва фидойилиги тўғрисида, урушнинг оғир, синовли йилларидаги қийинчиликлар, унинг оқибатлари урушдан кейинги ўтган йиллар давомида хориж ва ўзбек тарихшунослигида батафсил ўрганилиб келинган. Жумладан, инсоният устидан энг реакцион кучларнинг жаҳонда ўз ҳукмронликларини ўрнатишга, ажал ва қуллик келтирувчи, жаҳондаги эришилган цивилизация ютуқларини барбод қилишга, инсон боласининг қонуний ҳақ-ҳуқуқларини топташга, шахс ор-номусини букишга қаратилган фашистик ҳаракатлар тўғрисида ва бу жараёнда халқимизнинг ҳам оғир синовларга берган бардоши, ғалабани қўлга киритишга қўшган муносиб ҳиссаси ва унга бўлган ишончига бағишланган кўплаб асарлар чоп этилди. Хусусан, ўнлаб йирик монографиялар, юзлаб тадқиқот ишлари, очерк ва мақолалар [2], шунингдек, уруш йиллари Ўзбекистонда раҳбарлик қилган арбоблардан У.Юсупов ва Й.Охунбобоевларнинг нутқ ва маърузалари киритилган асарларда кўрилади мавзуга доир энг қимматли фикрлар келтирилган [3]. Тарихчи олимлар, жумладан М.Йўлдошев, А.Зуфаров, М.Рубинштейн, Е.Тарле, М.Расулов ва бошқалар томонидан ҳам кўплаб уруш йиллари билан боғлиқ асарлар нашр этилди [4]. Кейинги даврларда ҳам ёзувчи, шоирлар, олимлар томонидан ўзбек халқининг фашистлар Германияси устидан қозонилган ғалабага муносиб ҳисса қўшганлиги, ўз Ватанининг озодлигини сақлаб қолиш учун душман билан олиб борган қаҳрамонона курашлари ҳақида кўпгина асарлар яратилди. Шулар жумласидан, Т.Жўраев, Ф.Салахутдинов, М.Хасанов, М.Иосько, Х.Тожибоев, Л.Юсуповларнинг тадқиқот ишларинимисол тариқасида келтириш мумкин [5].

Иккинчи жаҳон уруши мавзуси ҳамisha тарихчи олимлар томонидан ўрганилиши муҳим бўлган асосий мавзулардан бири бўлиб келган. Ўша гоёт оғир ва суронли даврда Ўзбекистон фронтнинг мустақкам таъминот базасига айланди, бу ердаги саноат корхоналари, қишлоқ хўжалиги ҳарбий соҳага мослаштирилиб, уларнинг фаолияти фронт эҳтиёжлари учун йўналтирилди. Ўзбекистонга эвакуация қилинган юздан зиёд завод ва фабрикаларни тиклашда ўзбекистонликлар бор куч-ғайрат ва имкониятларини сафарбар этганликлари бадиий ва илмий асарларда баён этилган. Афсуски, деб таъкидланади Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 31 майдаги "Иккинчи жаҳон урушида фашизм устидан қозонилган ғалабага Ўзбекистон халқининг қўшган муносиб ҳиссасига бағишланган китоб-альбомни нашр этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармойишида, "Ўзбекистон халқининг бу қонли уруш даврида фронтда ва фронт ортида кечган оғир ва машаққатли ҳаёти, фашизм устидан қозонилган ғалабага қўшган улкан ҳиссасини ўзида ҳар томонлама акс эттирадиган яхлит илмий-тарихий китоб ёки ҳужжатлар тўплами шу пайтга қадар яратилмаган [6]. Дарҳақиқат, Президент Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, уруш йилларида халқимиз томонидан амалга оширилган буюк ишларни, унинг кучли ирода ва қаҳрамонлигини, ўша давр ҳақиқатини келгуси авлодларга аниқ мисоллар асосида етказиш, уларни ватанпарварлик ва жасорат руҳида тарбиялаш борасида бундай манбалар гоёт муҳим аҳамиятга эга экан, бу борадаги илмий изланишларни давом эттириш, яқин ўтмишда содир бўлган азоб-уқубатли уруш синовларининг оғир оқибатларидан ёш авлодни хабардор этиш, бугунги кундаги энг муҳим масалалардандир.

2019 йилнинг октябрида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 75 йиллигини

муносиб нишонлаш тўғрисида" ги Қарорида айна шу масалалар бўйича аниқ вазибаларнинг белгилаб берилганлиги айна муддао бўлиб, унинг доирасида ҳам илмий-тадқиқот ишларини амалга ошириш ишлари давом эттирилмоқда.

3. Тадқиқот натижалари:

1941-1945 йилларда фашизм устидан қозонилган ғалаба оламшумул тарихий аҳамиятга молик бўлган воқелик бўлиб, XX асрнинг энг унутилмас ва энг муҳим санаси сифатида эзгулик ва озодлик тантана қилган кун, халқлар фашизм қуллиги хавфидан батамом қутилган кун сифатида қолаверади. Бу кун 75 йилдир-ки, Ғалаба байрами, балки бу ғалабани қўлга киритишда иштирок этганларга бўлган эҳтиром айёми сифатида байрам қилиниб, нишонланиб келинмоқда. Урушдан кейинги ўтган 75 йил қисқа муддат, лекин унинг қолдирган жароҳатлари ҳеч қачон унутилмайди, инсонларни тинчликни сақлашга, унинг қадрига етишга, асраб-авайлашга даъват этади

Иккинчи жаҳон уруши йиллари мамлакат ичкарасида, фронтда ва душман босиб олган ҳудудларда халқлар ниҳоятда оғир синовларга бардошбердилар. Энг оғир ва мушкул бўлган шароитларда ҳам одамларнинг фидойилиги, ёвуз кучга қарши курашдаги ватанпарварлиги, душманга нисбатан муросасизлиги намоён бўлди. Гитлер Германиясини тор-мор қилишда ўзбек халқи ҳам ғалаба учун кўп бунёдкорлик ва жанговар меҳнати билан ўз ҳиссасини қўшди.

Уруш йилларида кўп миллатли Ўзбекистон халқи қисқа муддатларда армияга энг муҳим аслаҳалар етказиб берди, ғоят оғир ва суронли даврда фронтнинг мустаҳкам таъминот базаси, қудратли таянч маскани ҳисобланди. Қисқа муддатларда Ўзбекистонга эвакуация қилинган юздан зиёд завод ва фабрикаларни тиклаш, уларнинг ҳарбий соҳага мослаштирилиб, ишга туширилиши, республика иқтисодиётининг буткул ҳарбий изга солиниши, янги саноат корхоналарининг ишга туширилиши, мудофаа маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кўпайтиришнинг юқори суръатлари Ўзбекистон меҳнаткашларининг юксак масъулиятидан яққол далолат беради. Ўзбек халқи жанг майдонларида ва фронт ортида улкан жасорат ва матонат кўрсатиб, фашизм устидан қозонилган ғалабани таъминлашга муносиб ҳисса қўшди. Урушда қатнашган 1,5 миллиондан ортиқ ўзбекистонликларнинг ярим миллиондан ортиғи ҳалок бўлди, 133 мингга яқини бедарак йўқолди, 60 мингдан зиёди ногирон бўлиб қайтди [7].

Фашистларнинг босқинчилик уруши ўзбек халқини ҳам катта синовлардан ўтказди. Уруш йилларида ўзбек халқи қардошлари олдидаги бурчини шараф билан адо этди. Урушнинг оловли ҳудудларидан Ўзбекистонга қўчириб келтирилганларнинг 200 миндан ортиғи ёш болалар эди. Халқимиз уларга бошпана бериб, сўнгги бурда нонини ҳам баҳам кўриб, ота-онасидан ажралган болаларни ўз фарзандлари қатори тарбиясига олиб, бутун дунёга ҳақиқий инсонпарварлик фазилатларини намоёиш этди [8].

Худди фронтдаги сингари, мамлакат ичкарасида ҳам меҳнаткаш халқ ниҳоятда оғир синовларга дош берди. Ўзбек халқи ҳам даҳшатли урушнинг дастлабки кунлариданоқ барча халқлар билан бир тан, бир жон бўлиб фашизмга қарши курашга отланди. Жуда мушкул шароитларда, ниҳоятда хатарли ва қалтис дамлар бошланган кезларда Ўзбекистон биринчилардан бўлиб ўзини сафарбар қилинган деб ҳисобланади. Шу муносабат билан Ўзбекистоннинг бу урушдаги иштироки қандай бўлган, деган савол туғилиши табиийдир. Фашизмга қарши курашнинг тақдири жанг майдонларининг ўзидагина ҳал бўлиб қолмади. Ғалабанинг ҳақиқий ижодкорларидан бўлган мамлакат ичкарасидаги меҳнаткашлар фашистлар

Германияси келтирган ғайриинсоний ва беҳисоб азобу уқубатларга, беадад мусибатларга ва қулфатларга қарши мислсиз мардлик, уюшқоқлик, буюк жасорат намуналарини кўрсатдилар. Ўзбекистон мудофаанинг моддий эҳтиёжини таъминлашда олдинги сафларда туриб, нимаики зарур бўлса, барчасини аямай сарфлади. Чунончи, уруш йилларида аҳоли томонидан мудофаа жамғармасига 649,9 миллион сўм нақд пул, 4 миллиард 226 миллион сўм заём пули, 52,9 килограмм олтин ва кумуш топширилди. Армияга 7 518 800 гимнастёрка, 2 636 700 пахталик, 2 221 200 этик ва қўнжли ботинка юборилди. Енгил саноат вазирлиги корхоналари томонидан фронтга 246 918 700 сўмлик маҳсулот жўнатилган [9]. Ишчилар, колхозчилар, олимлар, муҳандис-ходимлар ва барча меҳнаткашлар мисли кўрилмаган жангни ўзларининг фидокорона меҳнати билан ютиб чиқдилар.

Халқ хўжалигини қайта қуришга доир ташкилий ишни республика раҳбарлари бошқариб бордилар. Уруш даврининг энг мушкул, ҳаддан ташқари кескин шароитларида улар жавобгарликдан қўрқмай, энг мураккаб вазифаларни тезкорлик билан ва мустақил равишда ҳал қилиб бордилар. Республика раҳбарлари Марказнинг зўравонлигига қарамасдан халқ комиссарлари ва корхона директорларининг ҳуқуқларини кенгайтirdилар, бошқарув аппаратини қисқартirdилар. "Ҳамма нарса фронт учун, ҳамма нарса ғалаба учун!" деган шиор улкан бир мамлакатнинг ҳар бир кишиси каби республикаимиз меҳнаткаш халқи ҳаёти ва фаолиятининг ҳам асосий мазмунига айланди. Ғалабага тезроқ эришиш учун улар қўлларидан келган барча ишни фидойилик билан қилдилар.

Ишониб бўлмайдиган қандай қудратли куч ва энергия халқ хўжалигини қайта қуриб, ҳарбий изга туширди, мамлакатни ягона жанговар ҳарбий лагерга айлантirdи, душман босқинига дучор бўлган ҳудудлардаги кўплаб корхоналарнинг оғир ускуналарини Ўзбекистонга кўчириб келтириб, ғоят қисқа муддатларда янги жойларда ишлаб чиқаришни авж олдирди, ишлаб чиқарилаётган жанговар техниканинг нафақат миқдор, балки сифат жиҳатдан ҳам душманниқидан устунроқ бўлишини таъминлади? Зотан, деярли бутунлай ҳаммаси бўйсундирилган Европа саноати амалда фашистлар армияси, гитлерчилар ҳарбий машинаси учун ишлаётган эмасмиди?

1941 йилнинг июлдан ноябрь ойига қадар Ўзбекистонга 100 дан ортиқ, шундан 30 таси Украинадан, йирик саноат корхоналари кўчириб келтирилди. Ленинград тўқимачилик машиналари заводи, "Ростсельмаш", "Красный Аксай", Сумск компрессор заводлари ва кўпгина корхоналар шулар жумласидандир. Уларни жойлаштириш учун турдош корхоналарга тегишли кенг майдон ажратилди. Бу корхоналарни жойлаштиришда маҳаллий шароит билан бирга бу ердаги завод ва фабрикалар билан турдош ёки яқин эканлиги ҳисобга олинди [10].

Иккинчи жаҳон уруши жанггоҳларида 500 минг нафардан ортиқ ватандошимиз ҳалок бўлди, уруш йилларида Ўзбекистонга бир миллион нафарга яқин киши РСФСР, Украина, Беларуссия, Молдавия ва бошқа жойлардан эвакуация қилинди. Улардан икки юз мингдан ортиқ ёш болалар бўлган. Уларга 135 000 кв. метрдан зиёд яшаш майдони ажратилиб, иш билан таъминланди. Ўзбекистон ҳудудига 113 та ҳарбий госпиталь жойлаштирилган бўлиб, уларга 750 дан ортиқ маҳаллий корхона, муассаса, колхоз ва совхозлар ҳомийлик қилди [11].

Фашистларнинг босқинчилик уруши ўзбек халқини ҳам катта синовдан ўтказди. Халқимиз уруш йилларида қардошлари олдидаги бурчни шараф билан адо этди. Жаҳон аҳли ҳали бундай бағрикенгликнинг, байналмилал дўстликнинг шоҳиди бўлмаган эди. Урушнинг ана шундай оғир синовли йилларида ўзбек халқи бошқа

халқлар сингари, ҳатто улар қилаолмаган ишларни амалга оширдилар. Ўз муҳтожликларига қарамасдан, ўзларига зарур нарсаларидан воз кечиб бўлса-да, уруш майдонларидан олиб келинган ота-онасиз, уй-жойсиз, қаровсиз етим қолган ёш болаларни ўзбек оилалари катта ғамхўрлик кўрсатиб, меҳрибонлик билан ўз фарзандларидек бағриларига, хонадонларига олдилар. Улар билан яхши муносабатда бўлиб, қийин шароит бўлишига қарамасдан уларга уйларидан жой бериб, боқиш ватарбиялашдек масъулиятли, лекин шарафли вазифани ҳам уддаладилар. Уларнинг бу ишлари жангда қон тўкиб кўрсатилган жасоратдан асло кам эмас. Ўзбек халқи жангга кетган турли миллат вакиллариининг оилаларидан ҳам моддий ёрдамни аямади.

Бундан ташқари, ўзбек халқи вакиллариининг талай қисми "Ишчи батальони"га - Россияга сафарбар қилинди. Уларнинг орасида 16 ёшдан ошган ва ҳунар билим юртини тамомлаган ёшлар ҳам бор эди. 1943 йилга тегишли архив маълумотларида кўрсатилишича, "Ишчи батальони"дагилар сони 155 минг кишидан иборат бўлган. Уларнинг ёши асосан 40-50 ва ундан ҳам ортиқроқ эди. Кўпчилиги қишлоқ аҳолиси ҳисобланиб, рус тилини билмаслиги ва совуқ ҳавога мослашмагани орқасида кўп қийинчилик ва машаққатларни бошдан кечирган. Яшаш шароитларининг оғирлиги ва ўзларининг эскирган кийимларида ишлашлари оқибатида ниҳоятда азоб-уқубат чекканлар. "Ишчи батальони"даги кишилар Ўрол, Қарағанда, Куйбишев, Саратов, Горький, Омск, Новосибирск, Москва, Тула, Ярославль, Красноярск, Хабаровск, Кемерово, Челябинск, Свердловск, Пермь, Иркутск, Архангельск, Бошқирдистон, Татаристон, Удмуртия ва бошқа жойлардаги саноат корхоналари ва конларда ярим оч ҳолда меҳнат қилганлар [12]. Бундай тузилма иштирокчиларининг барчаси урушнинг номаълум қаҳрамонлари бўлиб, совет манбаларида улар юзаки эсланган, аксарият ҳолларда эса кўз юмиб ўтилганлигини ҳам таъкидлаш жоиз.

Душман устидан Ғалабани деб қилинган жасоратга оддий инсоний куч-қувват ожизлик қилар эди. Бунинг учун инсон салоҳиятидан ҳам ортиқроқ куч-ҳаракат даркор эди. Ўзбек халқи буни амалда кўрсатиб берди. Урушнинг оғир кунлари кечаётганига қарамасдан одамлар узоқни кўзлаб, ғалаба кунларини астойдил истаб тиним билмай ишладилар. Муҳтожликлар, очлик, мусибатларга қарамай қишлоқ меҳнаткашлари маънавий ва жисмоний жиҳатдан ақл бовар қилмайдиган даражада зўр бериш эвазига фронтни ва фронторқасидаги корхоналарни, шаҳар аҳолисини зарур озиқ-овқат маҳсулотлари ва стратегик хом-ашё билан таъминладилар. Қуролли кучларнинг ҳар бир ғалабасига жавобан улар Ўзбекистоннинг жазирама далаларида чин дилдан меҳнат қилишда давом этдилар. Даштларга йўл олдилар, сув йўллари очдилар, дарёларда тўғонлар қўтариб, сув омборлари қурдилар.

Мана, 75 йилдир-ки, юртимиз осмони мусаффо, беғубор ва сокин. Йилдан-йилга Ғалаба байрамига етиб келаётган уруш қатнашчиларининг сафлари тобора сийраклашиб бормоқда. Афсуски, аёвсиз урушдан кейинги ўтган вақт буюк жангнинг тирик шоҳидларини аста-секин ўзи билан олиб кетмоқда.

Сабоқ берадиган, огоҳликка ундайдиган ва донолик бағишлайдиган тарих бизларни ўша даҳшатли йиллардан қанчалик узоқлаштирган сайин, уруш ҳақидаги муқаддас тарихий хотира шунчалик буюк маънавий кучга айлана боради. Зеро, ўтмиш хотирасига эга бўлмаган, ўз халқининг тарихий тажрибасидан маҳрум киши бутунлай тарихий истиқболни ҳис қилишдан айрилиб қолади. Теран ва доно бир ҳикмат бор, ўз қаҳрамонларининг хотирасини муқаддас билиб эъзозловчи

халқина буюк бўлишга, буюкман деб даъво қилишга муносибдир.

Фашизм устидан эришилган улугъ Фалаба, энг аввало, она-Ватан муҳофазасига бардош бера оладиган муқаддас ва енгилмас кучнинг тантанаси бўлиб, у осонлик билан қўлга киритилган эмас. Уруш миллионлаб бегуноҳ инсонларнинг ёстигини қуритди. Бугун ёшларга ўтган урушнинг сабоқларидан хулоса чиқариб, унинг бутун азобу-уқубатлари, даҳшату машаққатлари ҳақида гапириб бериш керак. Токи, улар тинчлик нақадар бебаҳо неъмат эканлигини, эл-юрт тинчлиги, сарҳадларимиз даҳлсизлиги йўлида куйиб, ёниб яшаш кераклигини, мардлик намуналарини кўрсатган Ватан фидойилари хотирасини ёд этиб, эзгу ишларни давом эттириш муқаддас бурч эканлигини яхшироқ ва теранроқ англаб етсинлар.

4. Хулосалар:

Масалага хулоса тарзида қуйидагиларни таъкидлаш мақсадга мувофиқдир:

- уруш қатнашчиларининг матонатларига эҳтиром кўрсатиш, Фалаба байрамини нишонлаш арафасида яна бир бор урушга кетган 1,5 миллиондан ортиқ ўзбекистонликларнинг ярим миллиондан ортиғи ҳалок бўлган, 133 мингга яқини бедарак йўқолган ҳамюртларимиз хотирасини ёдга олиш, урушнинг энг оғир даҳшатларини, азоб-уқубатларини бошдан кечирган, сафлари тобора сийраклашиб бораётган уруш қатнашчиларининг жасорат ва матонатларига эҳтиром кўрсатиш асосий мақсад бўлиб қолаверади;

- мустақил Ўзбекистонда уруш фахрийлари ва уларнинг оилаларига кўрсатилаётган моддий ёрдам ва эътиборнинг кучлилиги фахрийлар қалбини гурур ва ифтихорга тўлдирмоқда, уларга маънавий куч ва қудрат бахш этмоқда. Айниқса, Президент томонидан тинчлик ва осойишталикни сақлаш соҳасида, республикада истиқомат қилаётган фуқаролар ўртасидаги тинчлик, миллатлараро тотувлик ва дўстликни, ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлаш борасида олиб борилаётган сиёсатни халқимиз мамнунлик билан маъқулламоқда;

- мамлакатимизда истиқомат қиладиган барча халқларнинг, қайси миллатга, қайси динга ва қандай сиёсий эътиқодга мансуб эканликларидан қатъий назар уларнинг бирлиги ва жипслигини сақлаб қолишдан, тинчлик ва дўстликни биргаликда ҳимоя қилишдан, фарзандларининг бахтиёрлиги учун ҳамжиҳат меҳнат қилишларини, ер юзида тинчлик ва барча давлатлар билан тинч ва осойишта ҳаёт кечиришни таъминлашдан, мамлакатимиз обрў-эътиборини янада мустаҳкамлашдан иборатдир.

- 1941-1945 йиллардаги урушда фашизм устидан қозонилган Фалабанинг 75 йиллигини нишонлашга тайёргарлик асносида олимларимиз олдиға янги вазифалар қўйилди. Шунинг учун ҳам халқимизнинг фронтларда кўрсатган жасоратлари ва мамлакат ичкарасидаги қаҳрамонона меҳнати илмий жиҳатдан янада чуқур ва кенг ўрганилиши давом эттирилиши, турли хил илмий-амалий анжуманлар тез-тез ўтказилиб турилиши нафақат бугунги, айниқса келгуси авлод учун дастурга айланиб қолиши муҳимдир.

Иқтибослар/Сноски/References

[1] Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On the celebration of the 75th anniversary of Victory in World War II". <https://regulation.gov.uz/ru/document/3926>.

[2] "History of the Uzbek SSR. 2nd part. Uzbekistan during the Great Patriotic War (1941-1945). - Tashkent, 1985.206 p.; "History of Uzbekistan", part 4. Uzbek SSR

during the Great Patriotic War. - Tashkent, 1985.272 p.;

[3] Yusupov U. Selected Works. In 3 t. T. 2. 1941-1945 - Tashkent: Uzbekistan, 1983; Akhunbabaev Yu. The friendship of the peoples of the USSR is strong. - Tashkent: UzGosizdat, 1942. 39 s.

[4] Yuldashev M. Hitler is the worst enemy of freedom-loving peoples. - Tashkent: UzGosizdat, 1941.15 p.; Zufarov Yu. The friendship of the peoples of the USSR is a guarantee of victory over fascism. - Tashkent: Uz State Publishing House, 1941.24 p.; Rubinstein M. German fascists are the most evil enemies of science and culture. - Tashkent: UzGosizdat, 1941.14 p.; Tarle E. Hitlerism - the strangler of the intelligentsia. - Tashkent: UzGosizdat, 1942.7 p.; Rasulov M. German fascism - a strangler of national culture and national independence. - Tashkent: UzGosizdat, 1942.

[5] Juraev T. Uzbekistan in the days of the great battle on the Volga (1942 - early 1943). - Tashkent: UzGosizdat, 1963, 96 p.; The same author. Faithful children of the motherland. - Tashkent: Uzbekistan, 1964, 550 p.; The same author. The Uzbeks are participants in the guerrilla war. - Tashkent: Uzbekistan, 1975.; Salakhutdinov F., Khasanov M., Iosko M. Stars of Samarkand. - Tashkent: Young Guard, 1968, 133 p.; Tadzhibaev H. Bow to the winners (from the life of war and labor veterans). - Tashkent: Uzbekistan, 1990, 174 p.; Yusupov L. Front-road ways (Artists of Uzbekistan during the war years 1941-1945) - Tashkent: Uzbekistan, 1990, 221 p.

[6] <http://uza.uz/oz/documents/ikkinchi-zha-on-urushida-fashizm-ustidan-ozonilgan-alabaga-z-31-05-2018>

[7] <https://regulation.gov.uz/ru/document/3926>.

[8] <https://regulation.gov.uz/ru/document/3926>.

[9] Ziyoev H. World War II and the Uzbeks. <http://e-tarix.uz/maqolalar/1033-maqola.html>

[10] The historical contribution of Uzbekistan to the victory over fascism. 1941-1945. - Tashkent: Nauka, 1996. - P.129-130.

[11] Anwar Nazir. The Second World War. Lies spread among the population related to the history of the USSR and Victory Day /<https://sof.uz/post/ikkinchi-jahon-urushi-g-alaba-kuni-va-sssr-tarixiga-oid-xalq-orasida-tarqalgan-yolg-onlar>

[12] Ziyoev H. World War II and the Uzbeks. <http://e-tarix.uz/maqolalar/1033-maqola.html>

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№2 (2020)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000